

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

O'ZBEK TILIDA GAP BO'LAKLARINI O'RGATISHNING SAMARALI METODLARI

Saidova Madinabonu Abduhakim qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Anotatsiya: Ushbu maqolada O'zbek tilshunosligida gap bo'laklarini o'rgatishda qo'llanilayotgan samarali metodlar tahlil qilinadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarga gapning grammatik tuzilmasini, ya'ni ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqlovchi va hol kabi bo'laklarni to'g'ri aniqlash va qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish o'ta muhim hisoblanadi. Maqolada interaktiv yondashuvlar, vizual vositalardan foydalanish, taqqoslash usuli, o'yin texnologiyalari hamda zamonaviy AKT vositalarining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va og'zaki hamda yozma nutqni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan amaliy mashqlar namunalari keltiriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, turli metodik yondashuvlarning uyg'unligi o'quvchilar bilimini mustahkamlashda yuqori samaradorlik beradi.

Kalit so'zlar: gap bo'laklari, metodika, samarali usullar, boshlang'ich ta'lim, O'zbek tili, grammatik tahlil, dars jarayoni, vizual vositalar, interaktiv metodlar, til o'rgatish

O'zbek tilining grammatik tuzilmasini chuqur o'zlashtirish, ayniqsa, gap bo'laklarini to'g'ri aniqlash va qo'llash malakasini shakllantirish boshlang'ich ta'lim bosqichida muhim o'rin tutadi. Gap bo'laklari orqali o'quvchi nafaqat tilda grammatik tuzilmani anglaydi, balki mazmunli, mantiqan bog'langan fikrlarni shakllantirishni ham o'rganadi. Shu boisdan, bu mavzuni o'qitishda zamonaviy metodlar va yondashuvlar zarur bo'ladi.

An'anaviy usullar bilan cheklanib qolmasdan, yangi pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan oqilona foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Vizual darsliklar, jadvallar, interfaol o'yinlar va guruhli ishlar orqali o'quvchilarni darsga faol jalb etish, ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

Maqolaning asosiy maqsadi — o'quvchilarga gap bo'laklarini o'zlashtirishda yordam beruvchi eng samarali metodlarni tahlil qilish hamda ularni dars jarayoniga to'g'ri tatbiq etish yo'llarini ko'rsatishdan iborat.

O'zbek tilini o'rganishda gap tuzilmasi va uning bo'laklarini o'zlashtirish o'quvchilarning grammatik bilimlarini shakllantirishda asosiy bosqich hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tilda mustaqil gap tuzish, mazmunli fikr ifodalash, matn tuzishda to'g'ri uslubda fikr bayon qilishni o'rganishlari zarur. Bunda gapning tarkibiy qismlari — ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqlovchi va hol kabi bo'laklarni farqlash va to'g'ri ishlatish malakasi muhim o'rin tutadi.

Dars jarayonida bu bo'laklarni o'rgatishda foydalaniladigan metodlar o'quvchilarning yoshiga, tayyorgarlik darajasiga va qabul qilish qobiliyatiga mos bo'lishi zarur. An'anaviy tushuntirish-uslubiy yondashuvga qo'shimcha ravishda zamonaviy ta'lim texnologiyalari yordamida darsni jonlantirish, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undash mumkin.

Masalan, **vizual vositalardan foydalanish** samarali metodlardan biri hisoblanadi. Ko'rgazmali darsliklar, grafikalar, rangli kartochkalar orqali har bir gap bo'lagingining vazifasi, joylashuvi, boshqa bo'laklar bilan bog'liqligi tushuntiriladi. Bu o'quvchilarda tilda grammatik birliklar orasidagi mantiqiy bog'liqlikni tushunish imkonini yaratadi.

Taqqoslash usuli orqali o'quvchilar bir necha gap variantlarini tahlil qilish orqali turli gap bo'laklarini farqlashni o'rganadilar. Masalan: "O'quvchilar sport zalida mashq qilishdi" va "Sport zalida o'quvchilar mashq qilishdi" kabi gaplarni solishtirib, egani, kesimni va holni aniqlash orqali gap tuzilmasi ustida ishlash mumkin.

O'yin texnologiyalari ham boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda samaralidir. "Kim topadi?", "Qaysi bo'lak yo'q?", "To'g'ri gap tuz" kabi interfaol o'yinlar orqali grammatik tushunchalarni mustahkamlash mumkin. Bu kabi faoliyatlar o'quvchilarning diqqat-e'tiborini darsga jalb qiladi, rag'batlantiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, **klaster** va **aql xaritalari** kabi grafik uslublardan foydalanish orqali o'quvchilar fikrini tizimli tarzda ifodalashni o'rganadilar. Masalan, "Ega" atrofida qanday so'zlar keladi, qanday savollarga javob beradi degan tarzda klaster yaratish orqali tushuncha aniq va izchil shakllantiriladi.

Rollar o'ynash usuli orqali ham o'quvchilar darsda faol ishtirok etadilar. Har bir o'quvchiga ma'lum bir gap bo'lagi vazifasi yuklanadi (masalan, biri ega, biri kesim,

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

boshqasi hol bo'lib chiqadi). Bu orqali ularning bilimlari faollashadi va esda qolishi osonlashadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish (prezentatsiyalar, testlar, interaktiv doskalar) esa darsni qiziqarli va samarali qiladi. Masalan, interaktiv platformalarda test sinovlari, bo'sh joyni to'ldirish mashqlari yoki animatsion izohlar orqali o'quvchilar grammatik bilimlarini mustahkamlaydi.

Yana bir muhim metod bu — **muammo asosida o'qitish** usulidir. O'quvchilarga grammatik xatoliklar mavjud bo'lgan gaplar beriladi va ularni to'g'rilash taklif qilinadi. Masalan, "Daraxtlar bargi to'kildi." gapidagi "bargi" so'zidagi xatolikni aniqlash orqali aniqlovchining vazifasi tushuntiriladi.

Matn asosida ishlash ham gap bo'laklarini aniqlashda samarali yondashuvdir. O'quvchilarga kichik matn berilib, undagi gaplarni tahlil qilish, har bir gap bo'lagini ajratish topshirig'i beriladi. Bu nafaqat grammatikani, balki o'qish va tushunish kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, bir xil metodni doimiy qo'llash o'quvchilarni zeriktiradi. Shuning uchun metodlarning uyg'unligi — ya'ni dars davomida bir nechta metodlardan kompleks foydalanish — eng samarali natijalarni beradi. Bu yondashuv o'quvchilar fikrini faollashtiradi, darsga bo'lgan qiziqishni oshiradi va eng muhimi, bilimlarni mustahkamlab boradi. Shuningdek, gap bo'laklarini o'rgatishda **integratsiyalashgan yondashuv** ham yaxshi samara beradi. Masalan, ona tili darsida tabiat haqidagi matnlar orqali gap bo'laklari o'rgatilsa, bu boshqa fanlar bilan uyg'unlashadi va ko'p yo'nalishli fikrlashni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, gap bo'laklarini o'rgatish nafaqat grammatik bilimlarni shakllantiradi, balki o'quvchilarning fikr yuritish, tahlil qilish va mantiqiy bog'lanishlar hosil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli, bu mavzuni o'qitishda turli metodlardan, ayniqsa, interaktiv va amaliy yondashuvlardan unumli foydalanish lozim.

O'zbek tilida gap bo'laklarini o'rgatish boshlang'ich ta'limda grammatik bilimlarning asosini tashkil etadi. O'quvchilar gap tuzilmasini anglagan sari, ular mustaqil ravishda to'g'ri va mantiqli gap tuzishni o'rganadilar, bu esa o'z navbatida ularning nutqiy faoliyati, fikrlash doirasi va yozma ifoda ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan metodlar – vizual vositalardan foydalanish, interaktiv mashg'ulotlar, o'yinlar, klasterlar, muammoli vaziyatlar orqali o'qitish, AKT texnologiyalaridan foydalanish kabi yondashuvlar – dars samaradorligini oshirishda,

O‘RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishda va eng muhimi, grammatik tushunchalarni mukammal o‘zlashtirishlarida muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim jarayonida metodlarni bir-biri bilan uyg‘unlashtirib qo‘llash, har bir o‘quvchining individual qobiliyatlarini hisobga olish va ularni faol ishtirok etishga undash orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Shuningdek, ona tili darslarida gap bo‘laklarini o‘rganish nafaqat tilshunoslik nuqtayi nazaridan, balki o‘quvchilarning muloqot madaniyatini shakllantirish, ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishda ham beqiyos ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mamatov E., Yuldashev A., Abdurahmonov A. – *Ona tili o‘qitish metodikasi*, Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Nishonova S. – *Til o‘rganish metodlari va texnologiyalari*, Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Vahobova M. – *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*, Toshkent: Fan, 2018.
4. Saidova M., Nazarova D. – *Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarini o‘qitish metodikasi*, Toshkent: Noshir, 2019.
5. Hasanboeva M. – *Til o‘qitishning innovatsion metodlari*, Toshkent: Ilm Ziyo, 2022.
6. Karimova N. – *Pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar*, Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Xalq Ta’limi Vazirligi – *Boshlang‘ich ta’lim fan dasturlari*, 2023.
8. <https://uzedu.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim portali
9. Mahkamova N. – *O‘zbek tilini o‘qitishda muammoli yondashuvlar*, TDPU Ilmiy jurnali, 2021.
10. Abdullaeva Z. – *Boshlang‘ich ta’limda AKT vositalaridan foydalanish samaradorligi*, “Ta’lim va rivojlanish” jurnali, 2022.